

A. GH. OLTEANU

Din pățaniile unui profesor

**Ediția a II-a,
revăzută și mult adăugită**

Cuprins

<i>Câteva gânduri și lămuriri</i>	5
<i>Prefață la ediția a II-a</i>	9
1. La un pas de moarte	11
2 Un copil cu două rânduri de părinți	29
3 Jurnal de cazarmă (1959–1961)	43
4 Profesorii	119
5 Aguridă și zahăr	159
5.1. Cum poate deveni o notă de 7 (șapte) nota 5 (cinci)	159
5.2. Nota 6 (șase) fără susținerea examenului	161
5.3. Tradiție și inovație	163
6 O ședință stalinistă în plin dezgheț ceaușist	167
7 Liceul „Cantemir-Vodă“	191
8 Un temperament coleric	209
9 De ce n-ai spus, tovarăše Olteanu?	213
10 Ancuța	223
11 Au luat toți nota zece	231
12 Nae Mocanu	235
13 De la Nistrul până la Tisa	243
14 „Olimpiada“ de la Timișoara	255
15 „Lasă-l, Dumnezeului!“	269
16 Inspectii... Inspecții...	273
17 Cum am devenit redactor de carte	283
18 În „tranșeele“ limbii române	291
<i>Memento</i>	303

La un pas de moarte

La vârsta adolescentei, mai ales dacă ai avut parte de o copilărie lipsită de griji, nu ai conștiință – cu atât mai puțin sentimentul – morții. Te crezi nemuritor și nu te gândești cătuși de puțin c-ai „să-nveți a muri – tu însuți! – vreodată“, vorba poetului, chiar dacă moartea își face datoria în imediata ta vecinătate. De altfel, mai târziu, ca profesor, aveam să constat că adolescentii mei nu erau sensibili la ideea de moarte decât într-o proporție ridicol de mică. Eu eram gătuit de emoție când le făceam lectura expresivă a vreunei poezii în care sentimentul sau presentimentul morții constituiau ideea de bază – *Gorunul* de Lucian Blaga, să zicem, sau *De-a v-ați ascuns* de Tudor Arghezi –, iar cei mai mulți dintre ei – se vedea astă pe fețele lor sau în tentația de a avea alte preocupări – erau departe de ceea ce se ctea în clasă.

Terminasem, în 1956, cursurile celebrului liceu sovietic de 10 ani, a căror insuficiență n-o simțeam atunci. În afară de literatura română – la care nu exista manual, pricină din care învățam după lecțiile dictate de profesor – mai toate manualele erau traduse din rusește.

Dar deși în plină epocă de instaurare și consolidare a comunismului sub ocupație armată sovietică, nimănui nu i-a trecut prin cap să introducă la examenul de maturitate (nu-i mai zicea, vezi Doamne!, bacalaureat) „libertatea“ candidatului de a opta, pentru acest examen, între limba română și limba rusă. Am fost, de aceea, stupefiat să aud la radio că, începând cu anul școlar 2010-2011, elevii ar putea susține la bacalaureat, la alegere,

între limba și literatura română și o limbă străină. Era vorba de proiectul noii legi a învățământului care dădea atâtă bătaie de cap întregii opinii publice. Despre poziția limbii române în anii 1950-1960 pot depune însă altă mărturie: indiferent de specjalitatea facultății pe care doreai să-o urmezi, limba română (nu neapărat literatura, redusă, atunci, la câteva nume scriitoricești convenabile regimului) era probă obligatorie: în orice caz, sintaxa frazei. Ceea ce face, azi, în legătură cu amintitul proiect de lege a învățământului, să-mi amintească tristele versuri-morală în fabula lui Grigore Alexandrescu, uitată, firește, între timp: „Cele mai multe reale nu vin de pe afară,/ Nu le aduc străinii, ci ni le face toate/ Un pământean d'ai noștri, o rudă sau un frate“.

În legătură cu „bacalaureatul“ pe care tocmai îl trecusem și de care eram, de altfel, foarte mândru, mi-aduc aminte de o întâmplare ale cărei subînțelesuri aveam să le pătrund ceva mai târziu.

Tatăl meu, țărănu patru clase primare dar cu un scris de o caligrafie de-a dreptul impresionantă și dăruit de pronia cerească, pe deasupra, cu o inteligență peste media lumii umile – sau doar aparent umile – în care trăiam, era mic funcționar la primărie (mă rog, sfatul popular!), referent, cred, sau aşa ceva.

Intr-o zi din zile, se întoarce de la slujbă însotit de un domn – că „tovarăș“ nu era – de o eleganță în comportare cum nu prea mai văzusem. Era un inspector și, cum primăria nu avea casă de oaspeți, fusese invitat de tatăl meu să înnopteze la noi.

Nu mai țin minte cum intrasem, în timpul cinei, în discuția lor, în orice caz trebuie să fi fost ceva deplasat, pentru că după ce masa s-a terminat, tatăl meu m-a luat deosebit și mi-a spus:

— Vezi că ai fost obraznic cu domnul inspector. Ai în vedere că are bacalaureatul. La care eu am răspuns, cu teribilismul insolent al adolescentului care eram:

— Dar ce, eu nu am bacalaureatul?

Altceva tata nu mi-a mai spus, dar, mai târziu, când am început să înțelege, vorba ceea, ce-i cale-pe-vale, am descoperit că, între cele două războaie, un bacalaureat echivala cu o licență

postbelică, aşa cum o licență rivaliza cu un doctorat de după.

Pe moment, însă, eu am rămas cu ferma convingere că am bacalaureatul. Aveam să mă conving în chiar anii următori că aşa-zisul bacalaureat de tip sovietic nu valora mai nimic dacă nu acceptai să te supui condiției unui autodidact. Iar eu avusesem totuși un noroc: descoperisem, cu totul întâmplător, marea literatură. Pe la vreo 12 ani, intrasem într-un cinematograf pe al cărui afiș scris Hamlet. Filmul mi-a plăcut aşa de mult, fără să pot spune – atunci – și de ce, că l-am mai văzut de câteva ori. Urma să aflu că era un „Hamlet“ interpretat de Laurence Olivier. Astfel l-am descoperit pe Shakespeare și, o dată cu el, marea literatură universală, apoi, firește, și literatura română. Așa că am început să caut cărți și mai ales să le cumpăr – erau într-adevăr ieftine! –; iar serile, mai cu seamă cele de iarnă, stăteam cu o pereche de căști la urechi, chinuit de un capricios aparat cu galenă, ascultând până târziu în noapte teatru la microfon interpretat de marea garnitură de actori ai anilor de la jumătatea secolului trecut, de la George Vraca și Mihai Popescu la Alexandru Giugaru și Vasiliu-Birlic.

Cu toată strădania mea de a-mi pregăti examenul de admisie la Facultatea de Filologie – și nu era de glumă, pentru că, în afară de limba și literatura română, trebuia să învăț Istoria României după manualul de tristă amintire al lui Roller, o „cărămidă“ de vreo 700-800 de pagini, și, pe deasupra, istoria universală după manualele traduse din rusește – cu toată strădania mea, zic, nu prea aveam șanse de reușită. În cazul unui eșec, îmi venea totuși în ajutor o împrejurare generată de momentul istoric în care ne aflam. Lipsa profesorilor pentru școlile elementare înființate mai în fiecare sat, obliga autoritățile să facă rabat la calitate – în latură ideologică oricum nu și-o permiteau – și apelau la proaspeții absolvenți cu examen de „maturitate“ ai liceului de 10 ani. Fusesem și eu acceptat și țin minte că, pe lângă limba română, cum preciza numirea, am predat, la școala din comuna mea natală, Mireș, pe Valea Cricovului, la hotarul de Est al județului Prahova cu județul Buzău, în cei doi ani cât

Ram lucrat acolo (1957-1959), ca profesor suplinitor, de toate: nu numai istorie, care oricum îmi era mai la îndemână, dar până și educație fizică, chiar dacă nu aveam deloc veleități sportive. Nevoile didactice, cum-necum, trebuiau acoperite.

Deschid o paranteză pentru a relata, de data aceasta o nostenimadă de care noi, tinerele „cadre didactice“ făceam, între noi, mare haz. Adolescenti fără minte! Eram coleg cu un învățător – coleg în sensul că eram de aceeași vârstă –, el absolvent al celebrului liceu pedagogic din Buzău, unde avusese marea sănă de a fi fost elev al nu mai puțin celebrului profesor G. Beldescu, o somitate în materie, mai ales de gramatică, ajuns, de altfel, spre bâtrânețe, profesor universitar mai mult decât onorabil.

Ca tineri profesori, nu eram străini – nici nu puteam fi! – de o anumită doză de infatuare și amenințam, uneori, cu repetenția sau măcar cu amânarea, prin corigență, a unora dintre elevii mai recalcitranți sau mai slab dotați. Comunicam, mai ales la necaz, directorului școlii, Dumitru Tătaru, care ne fusese și nouă învățător – un adevărat Domnu' Trandafir, bun ca pâinea caldă – și ne îndruma acum să fim profesori. În asemenea situații, răspunsul lui era aproape invariabil:

— Măi băieți, nu-i lăsați (corigenți sau repetenți), că așa era să-l las și eu pe Cutare (și numea pe cineva cunoscut și de noi, din sat) și ați văzut ce casă frumoasă și-a făcut? (În realitate, era vorba de o casă comună, fără nimic deosebit, dar pentru el, faptul în sine că acel Cutare reușise să-și facă o casă reprezenta valoarea supremă a insului). De un asemenea argument râdeam și nu prea (în sinea noastră sau numai când eram numai noi). Altădată venea însă cu argumente de tipul: „așa era să-l las eu pe Cutare (un alt Cutare, evident) și ați văzut ce frumos merge pe bicicletă?“. Asta ne distra chiar la culme și râdeam cu inconștiență „fericirii fără minte“. În fond, el ne comunica la modul amuzant – de care cred că era conștient, de altfel – un principiu profund pedagogic: în orice ființă umană – dacă nu e pervertită de împrejurări ostile, în primul rând de cele propagandistic-ideologice – există în stare latentă o calitate, ceva bun, care – nu se

știe niciodată când și cum, în funcție, adică, de circumstanțe – îl poate plasa pe o orbită social-culturală uluitoare. Și de altfel, ca să facem un pic de teorie literară, basmele oferă nenumărate situații în care valori autentice se ascund sub înfățișări care se dovedesc, la un moment dat, înșelătoare.

Dar bunul nostru Dumitru Tătaru lăsase și el repetești când fusese învățător. Numai în clasa I însă, în baza unui motiv temeinic: copiii respectivi dovedeau a avea o dezvoltare psihosomatică mai lentă. Trebuia, adică, așteptat cu răbdare să ajungă la nivelul de perceptie și înțelegere a unui copil de clasa I. Dintre foștii noștri învățători, mai era profesor Gheorghe Popescu care predă acum matematică. Închid paranteza.

Obligațiile de „profesor“, mai bine zis cerințele respective – înțelegeam să-mi fac conștiințios datoria, mai ales că doream să mă consacru muncii didactice și beneficiam, pentru aceasta, pe de o parte, de experiența fostului nostru învățător, pe de alta, de prietenia colegului meu, Dumitru Dinoiu, care era doldora de metodică – aşadar obligațiile didactice îmi răpeau un timp considerabil. Mai bine zis, pregătirea pentru lecții, pentru că, într-un fel, învățam o dată cu elevii mei.

Dificultăți tenace aveam mai ales la gramatica limbii române, mai precis la sintaxă. N-avusesem parte, în anii mei de școlaritate, de niciun profesor cu o pregătire notabilă în domeniu. Aici am beneficiat din plin de temeinicele cunoștințe ale prietenului meu, Dumitru (Mitică) Dinoiu, care, la rândul lui și le însușise de la G. Beldescu. Pregătirea mea la gramatică nu avea nimic din murga meditațiilor de astăzi, adică nimic solemn, cu distanță cerută între profesor și elev. Nu. În cea mai perfectă stare de relaxare amicală, Mitică îmi dicta exerciții, mai ales texte literare pe care le știa ca pe apă, cum se spune, pe care eu le analizam sintactic. Îi comunicam rezultatul care, de cele mai multe ori, era catastrofal; urmău explicațiile: unde am greșit și de ce, tipul de subordonată introdus prin cutare sau cutare conjuncție, cerută însă de substantive sau de verbe din propoziția regentă etc. Chestii de-astea. Urma alt exercițiu

în care făceam, de astă dată, altă greșală. Zile în sir, cu pauze cât mai lungi și cât mai dese, mai ales din partea mea, dar și a lui, pentru că, uneori, trebuia să-mi arate pe text ce greșisem și cum trebuia să pun întrebările – la ce cuvânt din regentă –, în funcție de care rezulta tipul de subordonată, coordonată cu o altă subordonată de același tip etc..

Spre seară, o luam rara prin sat după fete sau prin păduri. Dar nici în aceste răstimpuri Mitică nu-mi dădea răgaz. Mă chestiona oral în legătură cu vreo ortogramă, pe care avea pretenția să-i explic de ce aşa și nu altfel, pentru că la tot pasul te pășteau fel de fel de capcane. Aşa „am învățat românește“, subtilitățile cu valoare stilistică urmând să le dobândesc totuși de la excepționala profesoară de limba română contemporană Valeria Guțu-Romalo, la facultate. Până atunci însă avea să mai curgă multă apă pe gârlă.

Cu gramatica, învățată cum am arătat, cu conspectele mele, conștiințios făcute, la Istoria României (a lui Roller) și la Istoria universală cu accent pe istoria partidului comunist (bolșevic) al U.R.S.S. – la literatura română mă simțeam mai în larg, totuși – m-am prezentat la examenul de admitere la Filologie în toamna anului 1959.

Total părea să meargă bine, până a venit rândul probei la istoria universală. Și aici totul a mers bine, examinatorul, un profesor matur, aflat chiar spre prima parte a bâtrânetii, mă încuraja dând, din când în când, afirmativ din cap că e bine, vorbesc pe linie. Nu mai ștui cum a venit vorba despre *criză de supraproducție* (manualul, sovietic, gema de ideologie marxistă) și atunci, prin ce răsucire în mintea mea nu ștui, am confundat *supraproducția cu suprastructura*. Profesorul, omenos, mă corecta, dar eu o țineam pe a mea: el zicea *criză de supraproducție*, eu *criză de suprastructură*. Ne-am contrazis astfel de câteva ori, el sperând să mă scoată din confuzie, eu ținând-o una și bună: *criză de suprastructură*. Văzând că nu se poate, profesorul, cumsecade în esență dar toate având o limită, mi-a spus „multumesc“, semn că examinarea se încheia. Pe foia de examen mi-a trecut, totuși, nota 5 (se revenise la

notarea noastră tradițională, de la 1 la 10) și nu 3 (poate), datorită încăpățânării mele. Neîndeajuns, bineînțeles, ca, împreună cu notele obținute la celelalte probe, să prind o medie pe lista admisiilor. (Trecusem, aveam să înțeleg mai târziu, printr-un complex de superioritate care nu cedase orgoliului meu adolescentin. În fond, ce m-ar fi costat dacă aş fi zis ca el, pentru că până la urmă i-am dat dreptate? Mă alesesem, totuși, cu o lecție de viață care mă învăța că mai am multe de... învățat. Și încă în acele vremi!...).

Respingerea la examenul de admitere la facultate a avut drept consecință imediată încorporarea militară la una dintre cele mai dificile arme: tancuri. Orgoliul meu adolescentin mi-a jucat o nouă farsă. Vanitatea circumstanței respective era, de altfel, susținută de o prejudecată larg răspândită în lumea rurală: cine nu „a făcut armata“ nu e bărbat întreg, e un neisprăvit, rămâne adică un imatur. Ce vreau, de fapt, să spun? Cu ocazia obținerii avizului medical pentru examenul de admitere, se descoperise de către medici că vedeam insuficient cu ochiul drept. Mă puteam deci prevăla de această infirmitate pentru a evita încorporarea. Să devin adică un *reformé*, vorba lui Marin Preda dintr-o nuvelă a sa, *Soldatul cel mititel*, mi se pare. N-am făcut-o și m-au „încălțat“ pentru doi ani la... tancuri, repartizat la Basarabi, în Dobrogea.

În unitate, un regiment de 1.000 de oameni, am fost „distribuit“ la compania întâi-școală „comandanți de tanc“. Instrucția, nu numai cea de front, era al dracului de grea: cunoașterea, în vederea folosirii sale destructive, a unei „uzine“ ca tancul nu era o glumă, de la motorul de nu mai ștui, acum, câți cai putere, în orice caz câteva sute, până la aparatele de comunicație și transmisie, la cele de ochire, tragere etc. Un comandant de tanc trebuia să le știe pe toate, spre deosebire de ceilalți membri ai echipajului, care se puteau rezuma la funcțiile lor. La toate asta, se adăugau exercițiile de întreținere a mastodontului de oțel. Despre clima Dobrogeană, ostilă pentru cei ce nu se duceau acolo de plăcere, nu mai vorbesc, dar dintre toate manifestările ei cel mai greu de suportat era vântul tăios și înghețat al toamnelor, iernilor, primăverilor, în genere cu puține precipitații.

După vreo șase luni de instrucție: de front, de sală, de trageri cu artileria ușoară (carabina SKS, de fabricație, se înțelege, sovietică), a venit rândul tragerilor cu tunul de 85 mm și cu mitraliera, cu care era echipat tancul T 34.85. Exercițiile de tragere se făceau însă cu proiectile de 20 mm, pe sistemul „teavă introdusă“, într-un poligon aflat la 18 km, unde ajungeam mergând pe jos, ca să completăm, prin marș, instrucția de front.

Cred că era spre sfârșitul lunii aprilie, când au avut loc exercițiile despre care vreau să vorbesc. Se trăgea, deopotrivă, în ţinte mișcătoare și fixe, atât cu tunul cât și cu mitraliera.

Într-o din zile – pe timpul tragerilor, rămâneam în poligon câteva zile, dormind în corturi, hrana aducându-ni-se de la cazarma din Basarabi – în spațiu în care era montat sistemul țintelor au apărut câteva turme de oi. Întâi, s-a crezut că se află în mișcare, dar apoi s-a constatat că stăteau pe loc, la păsunat. Nu-mi dau seama nici astăzi, după 50 de ani de atunci, dacă era vorba de inconștiență ciobanilor sau de un gest de protest al cuiva împotriva restrângerii spațiului de păsunat.

În această împrejurare, locotenentul major Albu, comandantul plutonului din care făceam parte, mi-a ordonat, mie și colegului meu Furfurică, să ne deplasăm la locul cu pricina și să transmitem ciobanilor să părăsească imediat platoul, amintindu-le imperativ că pătrunderea în poligon este interzisă.

Ordinul se execută, nu se discută. Așa că am plecat împreună cu Furfurică și, văzând că ne apropiem, ciobanii au pus în mișcare turmele, dar atât de încet încât nu era limpede dacă chiar au de gând să părăsească locul. Ceea ce însemna că mai trebuia să ne continuăm drumul. Ajungând în centrul poligonului, eliberat acum de turmele de oi – asta însemnând că ciobanii înțeleseră cu ce scop veneam spre ei și nedorind să aibă o discuție cu noi – am socotit ordinul executat și ne-am întors. La un moment dat, am auzit șuierând, în trecere pe lângă noi, câteva gloanțe și ne-am trântit instinctiv la pământ, cu inimile bătând să ne spargă pieptul. Deveniserăm, am înțeles, țintele în mișcare către care executa foc un soldat derutat, probabil,dezorientat de existența mai multor „siluete“ umane în

mișcare, nemaiștiind în care dintre ele să tragă: în cele din apropierea coamei dealului sau în cele de la baza acestuia?!...

Am părăsit în poziție „târâș“ locul, până când am socotit că nu mai suntem în pericol, după care, cu genunchii tremurând, ne-am întors la bază printr-un mare ocol. Am raportat comandanțului îndeplinirea misiunii (ceea ce era evident: turmele disperuseră), relatând însă și pericolul prin care trecusem. Albu s-a albit spontan la față și ne-a trimis la corturi să ne odihnim. Realizase că noi – sau măcar unul dintre noi – puteam fi uciși, iar el, probabil, judecat de tribunalul militar.

Câteva săptămâni mai târziu, aveam programate exerciții în tancodrom (spațiu cu relief diversificat, în care militarii se antrenau parcurgându-l cu tancul). Între probele prevăzute a fi trecute, se afla și aşa-zisa „groapă de obuz“, un „crater“ cu diametrul de 20-25 m, la suprafața pământului, adânc de câțiva metri. Exercițiul consta în a coborî cu tancul pe latura descentă a gropii până la cota zero, după care urma urcarea pe latura opusă. Într-o astfel de împrejurare, mă aflam în afara tancului lângă turelă, ca desant. Nefiind suficient de atent, am fost surprins nepregătit de momentul coborârii și dezechilibrat. Printr-un gest reflex, am dus, prințându-l, mâna spre un dispozitiv aplicat pe turelă, de care te țineai pentru a fi în siguranță la variațiile mișcării tancului. Dacă în acea fracțiune de secundă, cât a durat gestul de prindere, aş fi ratat dispozitivul, m-aș fi prăvălit în fața tancului care, în drumul de urcuș, m-ar fi terciuit, zdrobindu-mă os cu os, ca într-un supliciu de „tragere pe roată“.

Așadar, într-o singură lună de zile, moartea a trecut pe lângă mine, încercând să mă ia în posesie fie prin glonț, fie zdrobindu-mă sub șenila tancului. Tentative ratate, spre norocul meu. Fără îndoială, voința lui Dumnezeu zădănicise încercările morții.

„Moartea e un fenomen simplu în natură, numai oamenii îl fac însăspăimântător. Vorbesc de moartea naturală, care adesea e o dulce ispătită.“ Este fraza cu care Victor Petrini, protagonistul romanului *Cel mai iubit dintre pământeni*, de Marin Preda, își începe monologul.

Resped Privită global, fraza exprimă un adevar axiomotic. Dar numai pentru oameni este moartea un simțământ însăspăimântător? Întâi, care natură, luată ca un tot? În acest caz, da. Dar dacă luăm părți din natură și le privim cu atenție, adevarul începe să se tulbure. și animalele fac parte din natură și nu ne îndoim că o bovină dusă la abator nu are, ca să zicem aşa, „presentimentul morții” (chestie de psihologie animală, nu? Mihai Beniuc ne-ar fi putut spune mai multe!), măcar în parametrii instinctului ei de conservare. Nu e asta spaimea în fața morții? Altfel: de ce o gazelă din savană, aflată în ghearele și colții unui mare prădător (din clasa felinelor, să zicem) se zbate până la ultima clipă a vieții, cu puteri din ce în ce mai puține. (Asta dacă nu se întâmplă chiar să scape!) Nu de spaimea în fața morții? și încă: între nuvelele lui Eugen Barbu, există una în care un parlagiu pleacă dimineața la abator într-o stare sufletească precară. Când se pregătea să potrivească cuțitul între coarnele unui juncan pentru a-i da lovitura de grație, lipsa de fermitate a mișcărilor sale probabil, la care trebuie, pesemne, că se adăugase miroslul înnebunitor al săngelui proaspăt din jur, îl „încurajează” pe animal să-l atace mortal cu coarnele și, din călău parlagiul devine victimă.

N-am emis toate aceste considerații de dragul de a-l contrazice pe Marin Preda (în definitiv, aserțiunea moral-filosofică a lui Marin Preda poate – numai ea – să răspundă sau să rezume, în concizia ei, recenta carte a Irinei Petras, *Moartea la purtător: stări și cuvinte*, Colecția *Migrene*, București, Editura ASE, 2012, 250 p.), ci pentru a sublinia că nu atât oamenii fac din moarte un fenomen însăspăimântător, ci fenomenul însuși li se înfățișează ca atare. E însă cât se poate de adevarat că oamenii sunt aceia care au descoperit și întors pe toate fețele coeficientul de spaime pe care-l poartă cu sine fenomenul despre care vorbim.

Problema se poate pune însă și invers: de unde va fi venind acest coeficient de spaime cu care ne întâmpină moartea și pe care oamenii îl exagerează în funcție de nenumărați și mai ales greu de identificat factori. Gradul de cultură nu-l ajută pe om să

se însăspăimânte mai puțin în fața morții. Dimpotrivă, uneori îl sporește. Jenni Acterian, ca să luăm un exemplu, își recunoaște frica în fața morții ori de câte ori are prilejul în cele 500 de pagini ale *Jurnalului* său.

Evident, o sursă importantă a spaimei în fața morții o constituie bolile (controlabile sau nu: nici chiar doctorii nu sunt întotdeauna siguri încotro va evoluă o boală oricât de banală) și de aceea rolul culturii individului aflat în perspectiva apropiată a morții, trebuie, cu toate acestea, nuanțat. Nu-l ajută deloc cultura (medicală sau în genere) pe cel care o are. Un asemenea bolnav iremediabil, condamnat la moarte de o boală incurabilă, va muri mult mai rapid și mai dramatic decât un ignorant care interpretează boala ca pe oricare alta. În timp ce un medic – ca să avem în vedere chiar un specialist – știe exact ce și când se petrece în organismul său condamnat și nu face altceva decât să canalizeze, cu bună știință sau inconștient, procesele – psihice, înainte de toate – care apropie clipa fatală. Am fi, oare, îndreptățiti să o absolvim pe Jenni Acterian de „văicările” sale sau, dimpotrivă, să le luăm ca un răsfăț al unui om și aşa capricios? Greu de răspuns la o atât de gingășă problemă! Cred cu mai multă tărie că mai aproape de adevar suntem dacă luăm în calcul forța morală cu care fiecare individ e dotat.

Așadar oamenii trăiesc în chip diferit spaima în fața ieșirii din viață. Mai ales că o anumită încărcătură are acest sentiment în sine, când adică viața nu ne e amenințată – ar fi vorba, poate, de latura metafizică a fenomenului – și o altă încărcătură, când moartea este iminentă, sentimentul spaimei mai fiind sporit și de circumstanțele date.

O problemă la fel de importantă ni se pare a fi aceea a explicării sursei acestei spaime în fața morții. De unde vine ea? Cine o provoacă? Cel mai la îndemână răspuns ar fi că ea emană din conștiința dispariției fizice a ființei cuiva. Suntem însă convinși că frica de moarte trebuie neapărat legată de problema cunoașterii. Trimis în lume fără să fie întrebat dacă